

Vitári Zsolt: Svájc a 19. században *

A világ nagy eseményeitől a mai napig csöndben visszahúzódó Svájc a 19. században mozgalmas történelmet mondhatott magáénak, amely a francia forradalmat követő 100 év során elvezette az önálló köztársaságok régi államszövetségétől a központosított szövetségi államig.

Svájc és a francia forradalom

A régi államszövetség nagy részén nem láttak követendő példát a nagy forradalom eszméiben, azok többnyire csak egy vékony *liberális honorációr- és patrícius-réteg* körében letek táptalajra. Ez egyben azt is jelentette, hogy Svájc elmulasztotta az utolsó alkalmat is arra, hogy az idő szavára hallgatva reformokkal óvja meg az államszövetség addigi rendszerét. Míg a reformokra törekvő helyi erők inkább a lassú és megfontolt változások és reformok oldalán álltak, addig a *párizsi emigráns-körök* a radikálisabb változások mellett szálltak síkra, amelyekkel leginkább az alattvalói viszonyok megszüntetését kívánták elérni. Az ellentétek csak azután váltak igazán kritikussá, amikor a meginduló koalíciós háborúk kapcsán dönteni kellett, hogy Svájc kitarson-e hagyományos *semlegességi politikája* mellett, vagy csatlakozzon a forradalomellenes táborhoz. A kialakuló, főleg Bernben erős *háborús párt* az ellenforradalom oldalára kívánta állítani az országot, míg a főleg *Bázelban* és *Zürichben* jelentős *békepárt* annak a lehetőségét kereste, hogy miként modernizálhatná a helyi viszonyokat békés úton, szoros kapcsolatban a szomszédos nagyhatalommal.

A döntést végül maguk a franciák hozták meg, akik a *Franciaország* és *Olaszország* között fontos stratégiai területnek számító Svájcból *1797-ben először elfoglalták Bázelt és Jurát*, majd *1798-ban Genfét* is, amit azonban csak a *Ciszalpin Köztársaság* megalakítása után követett az államszövetség többi részének behódolása, miután az ténylegesen katonai felvonulási területté vált. Másrészt a francia uralmat maguk a svájciak is megkönnyítették, hiszen a reformer-erők az államszövetség tehetetlenségét és ellenálló-képességének erőtlenségét látva maguk is a forradalmi Franciaországban látták a megújulás lehetőségét. A francia seregeknek így már csak a jobb belátásra nem térő, *arisztokrata kantonokkal* (Solothurn, Freiburg) kellett megküzdeniük. A hasonlóan arisztokrata Bernben még a franciák bevonulása előtt kikiáltották *Bern felszabadítását* és a **Lémani Köztársaságot** (Lemanische Republik). Miután 1798-ban hamarosan *Lausanne* is elesett, s mivel a Szövetségi Gyűlés nem tudott egységre jutni a franciák elleni magatartás mikéntjéről, a legtöbb kanton ezután a forradalom útjára lépett, megvalósítva ezzel a „**helvét forradalmat**”, mely során a régi kormányok és egyházi kormányzók elhagyták tisztségeiket, s lehetőség nyílt a francia típusú képviseleti demokrácia kiépítésére. A hatalom a felvilágosult liberális centralista, a vagyonosabb rétegek és az értelmiség

* Készült az MTA–PTE „Magyarország, Európa és Ibero–Amerika” Kutatócsoport támogatásával.

Svájc a 19. században

támogatását bíró körök kezébe került, melynek két vezéralakja az alkotmányt kidolgozó bázeli *Peter Ochs* és a waadti *Frédéric César de la Harpe* volt. A régi rend utolsó bástyáját jelentő Bernbe a francia csapatok végül a győztes *grauholzi csata* után, 1798 márciusában vonultak be, ami egyben megpecsételte a régi szövetség sorsát is.

Míg a francia csapatok fosztogattak és gyűjtogattak a kezükbe kaparintott területeken, s *Guillaume Brune* tábornok 1798. március 22-én proklamálta az egységes és oszthatatlan **Helvét Köztársaságot**, a párizsi direktórium kidolgoztatta a *köztársaság alkotmányát*, amely a régi lazább államszövetséget egységállammal váltotta fel, amit a képviseleti demokrácia elveit meghazudtolva a svájciak megkérdése nélkül oktrojált formában vezettek be. Az alkotmány biztosította a polgárok egyenlőségét, személyes és politikai szabadságjogait (aktív és passzív választójog, lelkiismereti-, sajtó-, kereskedelmi, ipari, tanulmányi és letelepedési jog), elismerte a népszuverenitás elvét, amely a képviseleti demokrácia útján érvényesült, szigorú hatalommegosztást vezetett be. Eltörölték az egyházi különjogokat, a feudális terheket, a kínzást, a céhkötelezettséget. Az alkotmány a korábbi alárendelt és egyesült területeket önálló kantonoknak ismerte el, amelyek száma így 23-ra nőtt.

Az alkotmány értelmében az állam legfőbb szerveit – a francia minta alapján – a törvényhozói hatalmat ellátó *Nagytanács* és a *Szenátus*, illetve a végrehajtó hatalmat megtestesítő *öttagú direktórium* képezték, az állam területét a régi kantonok és a hozzájuk kapcsolt területek alapján egymáshoz hasonló közigazgatási egységekre osztották.

A helvét posta, az egységes érmerendszer, a népiskolai és büntetőjogi törvénykezés terén biztató és előremutató kezdeményezések jelentkeztek. A fiatal köztársaság azonban sosem tudott kilépni Franciaország árnyékából, s a népszuverenitás elvének biztosítása ellenére a tényleges hatalom a *francia komisszár* kezében volt. A védő hatalommal megkötött *védelmi és támadó szövetség* pedig félre rúgta a hagyományos helvét semlegességet.

A francia forradalom, a háború és az oktrojált alkotmány következtében kialakuló belső és külső bizonytalanság, melynek egyértelmű jele volt a kormány helyszínének gyakori változása (Aarau, Luzern, Bern, Lausanne) és a direktórium tagjainak erős fluktuációja, végül *Nidwald* és *Schwyz*, valamint *Waadt felkelésébe* torkollott, amelyet a franciák levertek, bár az utóbbi kanton parasztjai inkább francia szellemben a földek lassú felszabadítása ellen léptek fel. S a helyzetet csak súlyosbította, hogy a Svájc feladva addigi semlegességét a 2. koalíciós háborúban maga is csatátérré vált (zürichi csaták, 1799. június és szeptember).

A rendezetlen viszonyok közepette a lakosság a helvét direktóriumot tette felelőssé a háború által okozott éhínségért és szenvedéséért, s **1800-ban államesíny** útján megdöntötte azt, amit azonban az egymással hadakozó pártok harca és a továbbra is kétségbeejtő, további puccsokat eredményező helyzet követett. A politikai színtéren három csoportosulás rajzolódott ki: a régi rendszert megtartani szándékozó patrióták, a forradalmi elveket valló franciabarát párt, s a reformokat sürgető, egységes és erős köztársaságot akaró oldal. Végül azután két fő csoport maradt a palettán: a centralizált államot megtartani kívánó *unitáriusok*,

Svájc a 19. században

s a lazább államszövetségben gondolkodó *föderalisták* csoportja, akiknek egymással szembeni konfliktusuk a francia csapatok elvonulása után polgárháborúig éleződött.

Így a francia csapatok kénytelen voltak visszatérni Svájcba, s végül 1803 februárjában **Napóleon visszaállította a régi kantonális szuverenitást**, az alattvalói alárendeltség és a patríciusi előjogok megszüntetésének kivételével (*mediációs alkotmány – Mediationsakte*). A Svájc így ismét az *államszövetség rendszeréhez* tért vissza, amelyet a 13 régi (a városi patríciusi kantonok: a területileg részben megcsonkított Bern, illetve Luzern, Fryburg és Solothurn; a céhvárosok: Zürich, Bazel, Schaffhausen; a vidéki kantonok: Uri, Schwyz, Unterwalden, Glarus, Zug, Appenzell) és 6 új kanton (St. Gallen, Graubünden, Aargau, Thurgau, Tessin és Waadt) alkotott. 1803-ban kapta az államszövetség a mai napig használatos **Svájci Államszövetség** (Schweizerische Eidgenossenschaft) elnevezést is. Genfét és Wallist 1810-ben a franciák ismét annektálták, a porosz kézen lévő *Neuenburg* (Neuchâtel) a jénai vereség után a francia vezérkari főnök, *Berthier marsall* jutalma lett.

Az új napóleoni rendszer a korábbiakhoz képest a továbbra is itt-ott megmutatózó zavargások és szűkös életkörülmények ellenére viszonylagos nyugalmat hozott, 1804-ben végleg távoztak a francia csapatok is. A legfelsőbb szövetségi hivatalt a 19 kanton által delegált tagokból összeülő **Szövetségi Gyűlés** (Tagsatzung) jelentette, amely – Napóleon számára is kedvező módon – némi egységességet kölcsönzött a laza államszövetségnek: a hat legnagyobb kanton (Bern, Zürich, Waadt, St. Gallen, Aargau, Graubünden) kettős szavazati joggal rendelkeztek. A Franciaország számára fontos kérdésekben, úgy mint háború és béke ügye, külpolitika, az ország védelme, a szövetségi hadsereg (15 000 fő) feletti rendelkezés joga, a tábornok kinevezése, szövetség kötése, kereskedelmi és katonai szerződések a szövetségnek többségi döntésre kellett jutnia, viszont nem rendelkezett további törvényhozói jogkörrel. A Szövetségi Gyűlés elnökét (Landamman) évente váltakozva a hat legtekintélyesebb kanton (Bern, Bazel, Fryburg, Solothurn, Zürich és Luzern) képviselői közül választották, akit Napóleon saját parancsai fogadjának szeretett volna látni. Feladatai közé tartozott a rend és a nyugalom fenntartása, a diplomáciai érintkezés, munkáját kancellária segítette. Mindez további mozzanatát mutatja annak, hogy az elviekben a császár által semlegesnek elismert Helvét Köztársaság továbbra is inkább volt **francia protektorátusnak** tekinthető, mint szuverén államközösségnek, s Napóleon kalandjaihoz 4 ezred (16 ezer fő) kiállítására kötelezték, a kontinentális zárlatnak való alárendelés pedig rendkívül káros hatással volt a svájci textilipar számára. A többnyelvűség továbbra is érvényben maradt, a határozatokat két nyelven (német, francia) tették közzé, 1821-ben azonban a német változatot nyilvánították jogérvényessé.

A kantonokban a demokratizálódás látszata ellenére a *közvetett és magas cenzussal ellátott választójog* révén a vékony felső réteg tartotta kezében a kormányzást, mi több, a kis vidéki köztársaságokban újra bevezették a régi kantonális alkotmányokat, St. Gallen kivételével visszaállították az egyházi

Svájc a 19. században

birtokokat, az itt-ott lázongó parasztokat hallatlan keménységgel szorítottak vissza. Az új kantonok viszont kivétel nélkül a liberális rendszert tartották meg.

A mediációs alkotmány értelmében a kantonok állították a csapatokat, beszédtek a vámokat (belső vámok továbbra sincsenek), a híd- és útdíjakat, hatáskörükbe tartozott az érmék kibocsátása és a posta, illetve minden olyan terület, ami nem tartozott szövetségi hatáskörbe, így különösen az adóbeszedés és az igazságszolgáltatás joga. Az alkotmány viszont továbbra is biztosította az *általános svájci állampolgárságot*, a *jogegyenlőséget*, a letelepedési, kereskedelmi és iparszabadságot, jöllehet az utóbbiak erős korlátozás alá estek.

Az régi-új államszövetség jelentős törvényhozási törekvései a továbbra is zaklatott körülmények (háború, zavargások, éhínség, államcsőd) nem tudtak maradandó változásokat elindítani, az új, szabad gazdasági és szociális rend megteremtése éppúgy kudarcba fulladt, mint az állam és az egyház viszonyának tisztázása. Teljes balsikernek mégsem nevezhetjük ezeket a kísérleteket, hiszen azok előkészítették a talajt a későbbi, 1830–1848 közötti nagy reformkorszak számára. A francia befolyás egyúttal a *nemzeti megújulást*, a „svájci” kultúra felvirágzását is elősegítette.

A Napóleon utáni restauráció

Napóleon 1813-as vereségével megszűnt Helvetia fellett a külső rendező és kényszerítő erő, 1813 decemberének végén *hatályon kívül helyezték a napóleoni rendszert*, s az újonnan fellángoló, főleg a semlegesség kérdését érintő belső viták eredményeként a Svájc most már deklaráltan is feladta semlegességét, és felvonulási területként nyújtott segítséget a koalíciós erőknek Napóleon végső leverésében. Napóleon bukása egyben ismét két táborra osztotta a svájci kantonokat. A maradiak Bern vezetésével a régi államszövetség helyreállításán túl a személyi kötöttség visszaállítása, vagyis a forradalom előtti viszonyok maradéktalan restaurálása mellett törtek lándzsát, míg a haladó szellemiségű kantonok minden eszközzel ennek megakadályozását tekintették feladatuknak. A polgárháborút végül is a többségében az új kantonok oldalára álló koalíciós erők közbeavatkozásával sikerült elkerülni. Napóleon újbóli felbukkanása Svájcban is hozzájárult a franciabarát irányvonal átmeneti megerősödéséhez, de a többség döntése nyomán Svájc ismét nem tanúsított ellenállást a koalíció átvonulási kérelmével szemben, sőt ezúttal még egy sikertelen katonai kalandot is bevállalt Burgundia felé, hogy segédkezzen a korzikai szörny megfékezésében.

Időközben az ún. „*hosszú szövetségi gyűlés*” megkezdte a tárgyalásokat (1815. április-augusztus) a szövetség újjáformálásáról és nemzetközi státusának kérdéséről, s nem sokkal később el is fogadta a 22 kantonra bővült államszövetség számára a **szövetségi szerződést** (Bundesvertrag), amely 1815 márciusában megkapta a bécsi kongresszus jóváhagyását, s augusztusban a kantonok képviselői is esküt tettek rá. A bécsi kongresszuson résztvevő svájci delegáció viszont nem tudta elérni, főleg saját érdekkülönbözősége miatt, hogy a szövetséghez csatoljanak korábbi szövetséges területeket (Veltlin, Bornimo, Chiavenna), valamint Savoyát, de Bécsben elismerték három új kantonnak

Svájc a 19. században

Wallist, Neuenburgot és a francia és savoyai községekkel kibővített Genfét, de kikötötték, hogy Neuenburg továbbra is a porosz király birtokát képezi. Észak-Savoyát bevonták a svájci semlegességbe és vámszabad területté vált, s Svájc jogot kapott arra, hogy háború esetén megszállja. A bázeli püspökség területét (Jura) a korábbi veszteségek pótlásaként (waadti és aargau területek) legnagyobb részben Bernhez csatolták. Az új svájci államszövetség legnagyobb sikerét Bécsben mégis a második párizsi békében kimondott formula garantálása jelentette, vagyis *Svájc örökös semlegességének és területe sérthetetlenségének elismerése*.

Az 1815-ös szövetségi szerződés az államberendezkedés szempontjából Svájcot visszavezette a francia forradalom előtti időkbe. A szerződés garantálta a 22 kanton korlátozás nélküli szuverenitását, amelyek szövetségi szinten a **Szövetségi Gyűlésbe** küldött képviselőik útján képviselték érdekeiket. A szövetség hatáskörébe tartozó ügyek (a kantonok katonai kontingensei (33 ezer fő) feletti rendelkezés, vagyis a szövetségi hadsereg irányítása, tábornok kinevezése, háború és béke kérdése, az ország védelmének biztosítása, szövetségek és kereskedelmi szerződések kötése, diplomáciai érintkezés a külfölddel stb.) felett örökös Szövetségi Gyűlés elnöki tisztét a három „fő” kanton, Zürich, Bern és Luzern adta két évente váltakozva, munkáját **Szövetségi Kancellária** segítette. A kantonok csak akkor köthettek egymással külön szövetséget, ha azok nem tartalmaztak káros szándékot a szövetség, illetve tagjai számára. A szerződés garantálta továbbá a kolostorok fennmaradását. Legnagyobb hiányossága a revízió lehetőségének tisztázatlanságában mutatkozott.

Még inkább megmutatkozott a visszarendeződés a **kantonális alkotmányok** esetében. A régi kantonok teljes mértékben megerősítették a patrícius réteg elsőbbségi helyzetét, a céhkantonokban visszaállították a kedvezőtlen kereskedelmi és ipari monopóliumokat, újra eltörölték a letelepedési és iparszabadságot. Az új kantonokban a magas cenzus következtében megszilárdította hatalmát a vagyonos és értelmiségi felsőréteg. A francia hatásra bevezetett hatalommegosztást ismét eltörölték. E folyamatok hatására nevezte el a berni államjogász, az 1815-ös szövetségi törvény szelleme atyja, *Karl Ludwig Haller* az 1813 és 1830 közötti korszakot restaurációnak, amelynek jogosságát a Svájc esetében még az is alátámasztotta, hogy a metternichi európai rendszerben az államszövetséget is árgus tekintetek követték, hogy az nehegy ismét a forradalmi eszmék hálójába kerüljön. Így került sor arra, hogy Svájcot kötelezték arra, hogy a főleg a sajtóban és a menekültek felvételében jelentkező szabadelvű megnyilvánulásokat az 1823-as *sajtó- és idegenügyi záradékkal* (Press- und Fremdenconclusum) szorítsa vissza.

A haladó mozgalmak felerősödése és a júliusi forradalom hatása

A több helyen kialakuló haladó mozgalmakat, amelyek egyrészt az ortodox református államegyház megreformálását tartották szem előtt, másrészt a sorra alakuló hallgatói, ének-, tornász- és lövészegyletek szabadelvű gondolkodását,

Svájc a 19. században

épp úgy nem lehetett teljes mértékben visszazorítani, mint Európa többi államában.

Miután Tessin kanton már 1829-ben a liberalizmus felé fordult, Svájcban is a franciaországi júliusi forradalom adta meg a jelet a további haladó törekvések támogatói számára. 1830-ban tíz jelentős kantonban (Thurgau, Aargau, Luzern, Solothurn, Zürich, St. Gallen, Freiburg, Waadt, Bern és Schaffhausen) az alulról jövő hol erősebb, hol mérsékeltebb nyomás hatására az arisztokratikus rezsimeket a nép által választott kormányok váltották fel. Az új alkotmányok révén képviseleti demokráciák jöttek létre hatalommegosztással, a törvény előtti egyenlőség elvének kimondásával, s a korábbihoz képest meglehetősen alacsony cenzushoz kötött általános választójoggal. Néhány kantonban (Wallis, Neuenburg, Schwyz) a liberális törekvéseknek erővel akarták útját állni a hatalmon lévő csoportok, *Bázelban véres polgárháborúra került sor* a kanton városi és vidéki része között, aminek következtében *Bázelt két félkantonra* (Bázel-város, Bázel-vidék) osztották (1833).

A júliusi forradalom hatására kialakult helyzet előre vetítette az újból fellángoló vitát a régi és az új rend hívei között, s a szövetségi szerződés azon hiányosságát, hogy az nem rendelkezett a későbbi módosítás lehetőségéről, s ez 1832 és 34 között mindvégig az elsőrendű kérdés maradt. A szövetségi szerződés módosításának elérésére a hét vezető liberális kanton megkötötte az ún. **hetes konkordátumot**, hogy legális úton segítsék elő a szerződés felülvizsgálatát, s rendezzék az állam és az egyház viszonyát, amelynek érdekében 1834-ben a badeni cikkekben svájci érsekség alapítását tűzik ki célul. Ennek megakadályozására és a status quo megtartására a *konzervatív kantonok* (Uri, Schwyz, Unterwalden, Neuenburg és Bázel-város) ugyancsak *szövetséget hoztak létre* (Sarner Bund). Emellett a kantonális keretek közül kilépve a nemzeti egység hívei létrehozták azokat a sejteket, amelyek később a radikális párt megalakulásához vezettek el, amely a nemzeti egység, s a szövetségi szerződés módosítása mellett az egyház állam alá rendelését kívánta elérni. Az újonnan alapított berni és zürichi főiskolák ennek az eszmevilágnak a melegágyaivá váltak.

A helyzetet a szent szövetségi rendszer, az egyre feszültebben Svájcra tekintő Metternich is súlyosbította, s Svájc helyzete különösen a francia viszonyok rendeződése után vált labilissá. Az „*Ifjú Németország*” és az „*Ifjú Olaszország*” (Mazzini) mozgalmak menekültjeinek több esetben radikális megnyilvánulásai kellő alapot szolgáltatottak az európai rend őrei számára ahhoz, hogy megnyissák Svájc ellen a diplomáciai háborút, sőt később már katonai beavatkozással is fenyegettek. 1838-ban már mozgósításra sor került, miután Svájc nem volt hajlandó kiadni az odamenekült *Louis Napoléon* herceget (a későbbi III. Napóleont), aki végül önként távozva helyezte nyugvó pontra a feszülésig pattant helyzetet.

Végül a júliusi forradalom utáni időszakban sem sikerült előrelépni a legfontosabb kérdésekben. Visszás volt a helyzet a külföldi hatalmakkal, nem tudtak dűlőre jutni a szövetségi törvény módosításáról, nem rendezték az állam és az egyház viszonyát, s ez oda vezetett, hogy a liberális kormányok is hitelüket

Svájc a 19. században

veszítették a nép körében. Az elégedetlenség olyan pontra jutott, hogy a helyzet békés rendezése egyre kilátástalanabbnak tűnt. A politikai csatározások a gazdasági életre is kedvezőtlen hatással voltak, s így a svájci gazdasági tér sürgős egységesítésére sem kerülhetett sor. A kantonális megosztottság az egyre erősödő iparosítás, főleg a rohamosan fejlődő, világhírnevet szerző textilipar számára jelentett komoly nehézségeket. A pénzek, súly- és egyéb mértékek különbözősége, a belső vámhatárok nemcsak a modern közlekedési rendszer és az életképes, erős és egységes svájci gazdaság kiépülését hátráltatták erőteljesen, hanem Svájc tranzitország szerepére és kártékony hatással voltak. A textiliparon belül a pamutipar mellett a selyemfeldolgozás vívott ki magának fontos pozíciót. Bár a politikai körülmények nem hatottak kedvezően a svájci ipar fejlődésére, a gépesítés révén mégis meg tudta őrizni versenyképességét.

Állam és egyház kérdése, a kettő szétválasztása, az egyház állami felügyelet alá rendelése elsősorban a vegyes vallású kantonokban (Aargau, Bern, St. Gallen, Thurgau, Genf) és azokban a katolikus kantonokban feszítették túl a húrt, ahol a katolikus vallás ellenére a liberalizmus hívei mutatkoztak erősebbnek (Luzern, Solothurn). A visszás helyzet következtében, a liberális erők tehetetlensége miatt sok helyütt újra a konzervatív oldal erősödött meg. Míg azonban egyes kantonokban (Solothurn, Wallis és Tessin) a liberális erők preventív módon léptek fel e tendencia ellen, s ezáltal képesek voltak hatalmon maradni, addig két fontos kantonban (Zürich, 1839; Luzern, 1840/41) *hatalomváltásra* került sor, mely során Luzernban még a demokratikus alkotmány revíziójára is sor került. Aargauban a két oldal közötti, katolikus felkelésig fajuló viszályt a liberális erők a kolostorok szekularizációjával látták lezárhatónak, ami viszont a szövetségi törvény súlyos megsértését jelentette, hiszen abban garantálták a kolostorok szabad működését. A Szövetségi Gyűlés tiltakozása mellett végül a női kolostorokat visszaállították. Az általános zűrzavart csak tetézte a gazdasági válság, s a rossz mezőgazdasági évek és gabonatermés miatt 1845-től érzékelhető éhínség.

A kényes helyzetet jól jellemezte, hogy a Szövetségi Gyűlés ezt a nyilvánvaló törvénytörtést nem a kellő szigorral bírálta el, ami további olaj volt tűzre, így az államszövetség a *polgárháború* szélére sodródott. 1845-re a helyzet odáig fajult, hogy a *hét katolikus kanton* (Schwaz, Uri, Unterwalden, Luzern, Zug, Freiburg és Wallis) kantonális jogaik védelmére **különszövetséget** (Sonderbund) kötött, ami viszont a kolostorállamosításhoz hasonlóan szintén a szövetségi törvény megsértésével volt egyenlő, kiváltképp azért, mert a szövetség saját haditanácsot állított fel, s külön kapcsolatokat létesített külföldi országokkal.

Az egységes szövetségi állam megteremtése és első évtizedei

Ebben a helyzetben a szövetségi gyűlés sem halogathatta tovább a kardinális kérdések napirendre tűzését. Az ehhez szükséges 12 kanton egyetértését, azonban csak 1847-re sikerült elérni, amikor is két további kantonban, Genfben és St. Gallenban is a liberális erők kerekedtek felül. Így a Szövetségi Gyűlés többségi határozattal döntött a különszövetség feloszlásáról, a jezsuita rend kiutasításáról

Svájc a 19. században

és a szövetségi törvény módosításáról. Mivel a különszövetség nem volt hajlandó feloszlani önmagát, a Szövetségi Gyűlés döntött a szövetségi hadsereg bevetéséről a különszövetség ellen. Élére *Henri Dufourt* nevezték ki, aki 1847 novemberében alig egy havi, komolyabb harcokat és veszteségeket nem hozó háborúban véget vetett a viszálynak. Bár Ausztria és Franciaország fegyveres beavatkozással fenyegetett, Svájc angol támogatással viszont minden belügyeibe való beavatkozási kísérletet vehemensen visszautasított; végül a kérdést a forradalmak oldották meg végleg.

Ezt követően a Szövetségi Gyűlés néhány héten belül elvégezte a szövetségi törvény módosítását, s az *új szövetségi alkotmányt* hamarosan (1848. szeptember 12.) el is fogadta (15,5 igen, 6,5 nem szavazattal), a döntést a svájci nép népszavazáson erősítette meg. Az új alkotmány elfogadása szerencsés körülmények között történt, hiszen a restaurációs nagyhatalmak fellépését a forradalmi hullám lehetetlenné tette.

Az akkoriban megalapított szövetségi állammal Svájc örök időkre véget vetett a laza és viszályos államszövetségi korszaknak, hiszen az akkor létrehozott szövetségi forma alapvonásaiban a mai napig fennmaradt. Az új alkotmány kiegyensúlyozott viszonyt teremtett a szövetség és a 22 kanton között, átláthatóvá tette a hivatali viszonyokat. Svájc 1848-tól kezdve két kamarás rendszert honosította meg, a **Szövetségi Gyűlés** (Bundesversammlung) a teljes lakosságot képviselő *Nemzeti Tanácsból* (Nationalrat) és egy a korábbi Szövetségi Gyűléshez hasonlító *Rendi Tanácsból* (Ständerat) tevődött össze. Míg az előbbit közvetlenül a nép választotta (egy képviselő kb. 20 000 polgárt képviselt), addig a Rendi Tanácsba minden kanton – kiterjedésétől függetlenül – két képviselőt küldhetett (A két fél kanton 1–1 főt), akik szuverén módon dönthettek, tehát nem kellett a kantonok utasításai alapján cselekedniük, mint azt megelőzően. Törvények csak mindkét ház egyetértésével születhettek, amelyek különleges esetekben (választások, kegyelmi ügyek stb.) együtt, Szövetségi Gyűlésként ülészttek. Az alkotmány teljes revíziójáról legalább 50 000 svájci polgár kezdeményezésére referendum keretében döntöttek.

A végrehajtó hatalmat a héttagú **Szövetségi Tanács** (Bundesrat) képviselte, amely a kantonkormányzatokhoz hasonlóan kollegiális módon kormányozta a szövetséget. Tagjait három évre választották, elnöke egy-egy évre kapta megbízatását, s egyben a **Svájci Köztársaság elnöke** is volt (Bundespräsident). Bár a Szövetségi Tanács nem volt kabinetjellegű minisztertanács, hiszen a parlamenttől nem függött, tagjai mégis szakminiszterek jellegét öltötték, hiszen egy-egy szakterület felett rendelkeztek irányítási joggal. A szövetségi törvényhozó és végrehajtó hatalom a szövetség hatáskörébe tartozó kérdésekben dönthettek, amelyekhez a kül- és védelmi politikát, a kontingentális szövetségi hadsereg feletti rendelkezést veszély esetén, a vám-, érme- és postaügyet, a súly- és mértékrendszert, a szövetségi pénzügyeket sorolták. A szövetség kiadásait a vámokból és postai jövedékekből fedezték. Az új államszövetség jelképe végérvényesen a vörös mezőben szabadon lebegő fehér kereszt lett, amely így elnyerte az elsőbbséget a kantonális jelképekkel szemben. Időközben a francia nyelv is kivívta magának a némettel egyenrangú szerepet, az olasz nyelvnek

Svájc a 19. században

Tessinben (Ticino) és környékén volt jelentősége, míg a rétoromán Graubünden kanton belső használatában maradt meg. Az alkotmány biztosította a legfontosabb polgári alapjogokat: a sajtó-, az egyesülési szabadságot, a petíció jogát, a törvény előtti egyenlőséget, korlátozott mértékben a hitéleti szabadságot, mivel azt a gyakorlatban csak a két elismert keresztény egyháznak biztosították, mint ahogy a letelepedési szabadság is csak rájuk vonatkozott. 1866-tól az izraelita vallás hívei is megkapták ezeket a jogokat, miután addig csak Aargau kantonban telepedhettek le szabadon.

A szövetséggel szemben a **kantonok** is jelentős területeken őrizték meg önrendelkezésüket: a jogrend, az oktatási és kulturális ügyek, valamint a kantonális pénzügyek az ő hatáskörükbe tartoztak. Bár az alkotmány értelmében a kantonok szuverének voltak, alkotmányaikat elfogadásra a szövetség elé kellett terjeszteniük, vagyis nem lehettek ellentétesek a szövetségi köztársasági alkotmánnyal. Nem köthettek politikai megállapodásokat más országokkal és más kantonokkal sem, vita esetén az önvédelem is tilos volt. A legfelsőbb bírói fórum az egyelőre még korlátozott jogkörrel, s nem állandóan ülésező **Szövetségi Bíróság** lett. A szövetség *fővárosául* pedig *Bernt* választották.

Az *első választások* a rendszer megalkotóinak hatalmas győzelmét hozták, s a választási törvényhozás következtében a *liberális-radikális oldal többsége* egészen 1919-ig biztosított maradt mindkét kamarában. Az 1848. november 6-án Bernben összeülő első Szövetségi Gyűlés a Szövetségi Tanács, s így a köztársaság első elnökévé *Jonas Furrert* választotta. A választási sikerek ellenére a mérsékelt liberális és a radikális oldal szövetsége az elsődleges célok megvalósítása után csak nagy konfliktusok árán tudott fennmaradni, a két oldal felfogásbeli különbözősége többnyire a gazdaság- és a külpolitikában mutatkozott meg a legmarkánsabban. A svájci politikai paletta harmadik ereje a *konzervatív oldal* volt, amelynek nem túl befolyásos szerepe abban is megmutatkozott, hogy 1891-ig nem voltak képesek kiharcolni, hogy tagot küldhessenek a Szövetségi Tanácsba. A svájci pártok a kormányzati rendszer miatt azonban csak laza érdekszövetségek maradtak, amelyeken gyakorta túlmutattak a pártokon átívelő nyelvi-kulturális, territoriális csoportosulások. A katolikus és református konzervatív ellenzék cselekvési színterei a szövetségi viszonyok következtében a kantonok voltak, ahol nagy csaták árán sor került konzervatív kormányok megalakítására is, de az ötvenes évektől terjedőben volt a sokpárti kormányzás is, vagyis hogy a kormányokban mindegyik párt közreműködött.

Az új szövetségi rendszer meghozta Svájc számára nemcsak a tartós *belső békét*, hanem a *gazdasági virágzást* is. Az egységes gazdasági tér, a közlekedés állami beavatkozástól mentes fejlesztése (1850 és 1870 között 2000 km hosszúra növekszik a *vasúthálózat*, miközben 1848 előtt csupán a Bázelt St. Louis-val (1844) és a Zürichet Badennal (1847) összekötő vasútvonal létezett), a posta, a távíróhálózat, a pénz- és mértékrendszer egységesítése, az egységes szövetségi kereskedelmi és gazdaságpolitika, a legnagyobb kedvezmények elvére helyezett külkereskedelem és az 1873-ig terjedő konjunkturális időszak meghozta a helvét köztársaság számára az első gazdasági virágzást, melynek húzó ágazatai a *textilipar*, az egyre nagyobb hírnevet szerző *óragyártás*, valamint a *gépipar*

Svájc a 19. században

voltak. Az újonnan létrejövő részvénytársasági bankok révén elsősorban a textilipar további gépesítésére és a közlekedés fejlesztésére jutott nagyobb tőke. E lélegzet elállító fejlődés következtében Svájc *Európa egyik legfejlettebb és legiparosodottabb országává fejlődött*, amely számára is meghozta az ebből adódó társadalmi problémákat, és szociális nehézségeket. A nyugtalanságok azonban mérsékeltek maradtak, hiszen nagyvárosi nagyipar egyelőre hiányzott Svájcból, hiszen itt a vidéki–paraszti háttérrel rendelkező háziipar volt jellemző, s a liberális–radikális vezetés is fogadóképes volt a szociális feszültségek enyhítésére.

A közlekedés fejlődése viszont rendkívül káros hatással volt a svájci *mezőgazdaságra*, amely a tengerentúlról és Kelet-Európából érkező olcsó gabonával szemben nem tudott versenyképes maradni. Mivel ennek következtében a szántóföldi termelés jelentősen csökkent, a parasztok a hegyvidéki állattartásban, tejtermékek előállításában, szövetkezetekbe tömörüléssel, illetve a kivándorlásban kerestek új megélhetést maguknak. Mindez egyértelműen alátámasztotta azt a szerte Európában megfigyelhető trendet, hogy a mezőgazdaság egyre kevesebb embernek nyújtott megélhetést. Svájcban az arányuk 1888 és 1914 között 36-ról 25 százalékra csökkent, így ez az arány Európában csak Angliában és Belgiumban volt alacsonyabb.

A fiatal köztársaság *külpolitikai helyzete* viszont nem volt könnyű, hiszen 1848-ban a forradalommentesség szigete maradt, s szerte olyan országok vették körül, ahol 1848-ban forradalomig hágtak az indulatok. Így a határvédelem mellett a restauráció időszakához hasonlóan a menekültek befogadása okozta Svájc számára a legnagyobb problémát, s végül a nagyhatalmak erősödő nyomására – különösen a forradalmak leverése után – és belpolitika radikalizálódásától való félelmében nagyobb részüket befogadását elutasította.

A legfőbb külpolitikai és egyben belpolitikai megrázkódtatást azonban a **neunenburgi royalista felkelés** jelentette 1856-ban. Az ügy itt is 1848-ra vezethető vissza, mivel az 1707 óta Neuenburgban fejedelemként regnáló porosz király nem volt hajlandó elismerni uralkodói jogainak megszüntetését az 1848. márciusi forradalom következményeként. Az uralkodói jogai védelmében megmozduló fejedelempárti felkelőket viszont elfogták, s kiadásukra a teljes svájci államot maga mögött tudó kanton nem volt hajlandó. Végül Franciaország és Nagy-Britannia közbenjárására a foglyok elengedéséért cserébe a porosz király egyszer s mindenkorra lemondott uralkodói jogairól Neuenburgban.

A korszak másik nagy nemzetközi megrázkódtatását az 1815-ben svájci semlegesség alá vont **Savoya ügye** okozta, amelynek északi részére a Szárd–Piemonti Királyságnak nyújtott segítségéért cserébe III. Napóleon tehetette rá a kezét. Az esemény után azonban erős nacionalista mozgalomtól támogatva a svájci Szövetségi Tanács a radikális *Jakob Stämpfli* vezetésével – korábbi szerződésekre hivatkozva – bejelentette igényét Észak-Savoyára, amelyért még katonai akcióra is vállalkozott volna. Végül a merész lépést a Szövetségi Gyűlés határozata hiúsította meg, s az időközben megrendezett népszavazás is Franciaország mellett foglalt állást. Észak-Savoya 1919-ig megőrizte semlegességét, s továbbra is vámszabad terület maradt.

Svájc a 19. században

Svájc aggodó tekintettel figyelte a tőle északra és délre folyó német, illetve olasz egységfolyamatot is, amelyek következtében stratégiai helyzete jelentősen megváltozott, ráadásul a porosz–francia háborúban a poroszok által kiszorított francia déli hadsereg a svájci határt is megsértette Jurában, ami sokakban új katonapolitikai és védelmi koncepció szükségességét vetette fel, ami azonban egyben a központi hatalom erősítését is előtérbe helyezte, s elvezetett a *szövetségi alkotmány módosításáért folytatott belpolitikai csatározásokhoz* (1872–1874).

A töretlen fejlődés útján

A hatvanas évektől kezdve megjelent egy ún. *demokratikus mozgalom* is, amelynek legfőbb célkitűzése az volt, hogy a nép számára nagyobb befolyást harcoljon ki a törvényhozásban, ami elsősorban a kötelező és fakultatív referendum, az alkotmánymódosítás, s a legfőbb tisztségviselők kinevezése, az adórendszer és a munkásvédelem, valamint az iskolarendszer egységesítése terén szánt volna nagyobb beleszólást az állam ügyeinek intézésébe. Több kantonban ez a mozgalom fogékonnyá vált arra is, hogy a vagyonos polgársággal szemben az alsóbb, gazdaságilag gyengébb, politikailag egyelőre inaktív rétegeket képviselje, ami szociális vonásokat is kölcsönzött törekvéseinek. A mozgalom zürichi kantonban olyan erősségre tett szert, hogy megdöntötte az addigi kormányt, s 1869-ben hatására bevezették a **közvetlen demokrácia** két alapintézményét: a törvényhozás népszavazással való szentesítését és törvénykezdeményezési jogot. Zürich példáját később a legtöbb kanton követette, utolsóként 1921-ben Frybourg.

A nemzetközi helyzet, a demokratikus mozgalom, a fejlődés elősegítésének igénye nemcsak katonai téren tette szükségessé az 1848-as alkotmány módosítását. Az oktatási rendszer egységesítésének óhaja, ami egyúttal a **kultúrharc** fellobbanásához is elvezetett, a svájci jog egységesítésének igénye, a katonai hatalom és a központi hatalom erősítése voltak a legfontosabb alkotmánymódosítás irányába mutató javaslatok és követelések. Az alkotmánymódosítás első nekifutásra főleg a francia nyelvű és egyéb katolikus részek ellenállásán hiúsult meg, akik kisebbségi létüket szem előtt tartva nem kívánták erősíteni a központi hatalmat. A kérdés viszont a katolikus egyház kérdését is újra felvetette, amely több helyen a különszövetségi háború után sem tért nyugvópontra. A kultúrharc végül 1873-ban a liberális–radikális többség katolikus egyház elleni támadásával indult, s központjává Genf vált, de jelentős összeütközésekre került sor tulajdonképpen a bázeli egyházmegyéhez tartozó kantonokban is (Solothurn, Aargau, Jura, Luzern). A konfliktus a katolikus ellenes genfi kormány és az ottani apostoli helynök között pattant ki, miután az utóbbi Genfet – leválasztva Lausanne-ról és Frybourgról – önálló püspökséggé akarta emelni. Az eset nyomán a Szövetségi Tanács kiutasította a helynököt Svájcból és megszakította a diplomáciai kapcsolatokat az egyházi állammal. A svájci kultúrharcban is jutott némi szerep a tévedhetetlenségi bullának, ami Bázélban forrósította fel a hangulatot, miután a püspök az egyházmegyei gyűlés tilalma ellenére kihirdette a bullát, amiért eltávolították tisztségéből. A püspök

Svájc a 19. században

leváltása ellen tiltakozó 97 papot viszont már a berni kormány függesztette fel állásából.

A kultúrharc eredményeként végül az alkotmány egyházzal és oktatással kapcsolatos részeit is módosították. *1874-ben elfogadott és népszavazással megerősített szövetségi alkotmány* erősítette a szövetség hatáskörét a hadügy, az oktatás- és vallásügy, a jogrendszer, a gazdaság- és közlekedéspolitikai terén is. Megerősített a szövetségi hadsereget, amely a korábbi kantonális kontingensek helyett egységes szövetségi hadsereggé vált, a csapatok kiképzése és felfegyverzése a szövetség hatáskörébe ment át. A jogrendszer egységesítése (széles szövetségi jogok a polgári jog, később már a büntetőjog terén is) mellett a Szövetségi Bíróság elnyerte az állandó bíróság státusát, székhelyül Lausanne-t választották. Megtiltották új kolostorok alapítását, s a korábban megszüntetettek sem lehetett újra helyreállítani. Új püspökségeket kizárólag a szövetség egyetértésével lehetett felállítani, ami súlyosan sértette az egyházi autonómiát. (Az alkotmány öt svájci püspökséget ismert el: Bazel-Lugano, Chur, St. Gallen, Lausanne-Genf és Sitten) Különösen nagy vereséget jelentett a katolikus egyház számára *hit- és lelkiismereti szabadság* deklarálása, valamint a szövetségi felügyelet bevezetése a kantonális oktatásügy felett, ami magában foglalta azt is, hogy a kantonok kötelesek voltak *vallásilag független, állami népiskolákat* működtetni. A szövetség további jogokat szerzett a gazdaságpolitika terén is, ami kiterjedt a vasútépítésre és -üzemeltetésre, a munkavédelmi és szociális törvénykezésre. 1891-ben a bankjegykibocsátás joga is szövetségi hatáskörbe került, mint ahogy oda tartoztak az adósság-, váltó- és csődtörvények is. A növekvő vámbevételek pedig megalapozták a *szövetség pénzügyi függetlenségét* is. Az állampolgárok szövetségi szinten is megszerezték a *fakultatív referendum jogát*, amelyre akkor kerülhetett sor, ha harmincezer választópolgár vagy 8 kanton kérte azt. Az 1848 óta meglévő kezdeményezési jogot az alkotmány teljes revíziójára, 1891-ben kiegészítették a *részleges alkotmánymódosítás* lehetőségével is, vagyis lehetőség nyílt arra, hogy a svájci nép népszavazás útján döntsön az alkotmány új cikkeivel való kiegészítéséről.

Az 1874-es alkotmány, amelyet az azóta eltelt 130 évben többször pontosítottak, a mai napig érvényben van a Svájci Köztársaságban, így Európa egyik legrégebbi alkotmányának számít. Bevezetésével szövetségi szinten is meghonosodott a közvetlen demokrácia intézménye, bár továbbra is megmaradt a hatékonyabb és gyorsabb képviselői demokrácia túlsúlya, míg a kantonokban messzemenően az előbbi érvényesül. Mindenesetre a közvetlen demokrácia jelenléte szövetségi szinten is lehetővé tette, hogy a konzervatív erők befolyása a korábbinál jobban érvényesüljön, az 1874 és 1891 között megtartott 19 referendum során a liberális kormányzat csak hat ízben tudta megvédeni elfogadott törvénycsomagjait a nép nyilvánossága előtt. A törvényhozás konzervatívok általi blokkolását csak 1891-től sikerült visszaszorítani, amikortól a Szövetségi Tanácsba rendszeresen egy konzervatív tagot is választottak. Az első világháborúig olyannyira mérséklődtek az ellentétek a liberális és a konzervatív oldal között, hogy a társadalmi konfliktusok színtere egyre inkább a munkásság és a polgári rétegek közé helyeződött.

Svájc a 19. században

Az alkotmányozási viták elülte után ismét békés, a korábnál is hosszabb, nyugodt periódus köszöntött a helvét köztársaságra, amely „a boldog békeidők” alatt *újabb gazdasági virágzást* és gyarapodást ért meg. Az ipari fejlődés további nagyarányú előrelépése mellett egyre inkább előtérbe került az *idegenforgalom* fellendülése is, illetve folytatódott a mindkettőt szolgáló, sok vitát kiváltó vasútépítés is. A gazdasági fejlődés, az egyre élénkülő verseny következtében az állam a korábnál kiterjedtebb **szociális politikára** kényszerült. Az 1877-ben elfogadott szövetségi „gyártörvény” („Fabrikgesetz”) bevezette a 11 órás munkanapot a gyári munkások számára, 14 év alatt megtiltotta a gyermekmunkát, ám a beteg- és balesetbiztosítás törvénybeiktatására csak 1912-ben került sor, tehát közel harminc évvel később, mint az ebben élenjáró Németországban.

Az ország gyarapodását mutatta az infrastruktúra gyors fejlődése is, amely továbbra is elsősorban a vasútépítésben mutatkozott meg, amelynek csúcspontját az 1882-ben átadott, svájci, német és olasz tőkéből épített *Gotthard-vasút*, valamint a másik alpesi alagút a *Simplon* (1906) jelentette. Az 1873-as nagy válság, az egyre erősödő verseny következtében azonban egyre kevésbé volt jövedelmező a vasútvonalak építése és fenntartása, s a vasúttársaságok gazdasági nehézségeit a „Nemzeti Vasúttársaság” (Nationalbahn) 1878-ban bekövetkezett csődje hozta felszínre. E történések következtében egyre nagyobb tábor értelt amellett, hogy a további problémák elkerülése végett az állam lépjen közbe, s államosítsa a vasúttársaságokat. Az 1898-ban megtartott népszavazás jóvá is hagyta az öt legjelentősebb svájci vasúttársaság államosítását, amely 1909-ig valósult meg, s létrejött a *Svájci Szövetségi Vasutak* (1803).

Svájcban a politikai rendszer következtében európai mércével mérhető, szervezett, s elnevezésükben is pártként jelentkező politikai erők koncentrációjára csak 1874-et követően került sor. Az alapítási kezdeményezések is főleg a kantonok szintjéről indultak ki. 1878-ban deklarálták az állam sorsának legfőbb irányítói, a liberálisok „a radikális–demokrata csoport” megalakulását a Szövetségi Gyűlésben, majd 1894-ben Oltenben alapították meg a *Szabadelvű–Demokrata Pártot* (Freisinnig–demokratische Partei). Ugyancsak 1894-ben jött létre Luzernben a *Katolikus Néppárt*, amely 1912-ben *Svájci Konzervatív Néppártra* cserélte elnevezését. Protestáns jellegű pártok ezzel szemben nem alakultak.

A politikai élet hagyományos eszmék szerint szerveződő erői mellett a munkásság is egyre inkább politikai tudatra ébredt. Miután már 1838-ban létrejött a munkások mellett, kézműveseket és parasztokat is tömörítő, a munkásság szellemi, anyagi színvonalát emelni szándékozó „*Grütli-egyesület*” (Grütliverein), 1873-ig kellett várni az újabb szervezet, a *Munkásszövetség* (Arbeiterbund) megalapítására, amely félig szakszervezeti, félig pártfunkciókat töltött be. 1880-ban szakszervezeti funkcióját átvette az újonnan létrejövő *Általános Szakszervezeti Szövetség* (Allgemeiner Gewerkschaftsbund), a Munkásszövetség politikai szerepét *Svájc Szociáldemokrata Pártja* (Sozialdemokratische Partei der Schweiz, 1888) örökölte meg, amely 1904-től

Svájc a 19. században

zürichi programjában átvette a marxi osztályharcot hirdető elveket. A katolikus és evangélikus munkások külön szakszervezetek megalakítását is megvalósították.

Jól szervezett volt a munkaadói oldal is. Elsőként jött létre 1869-ben a *Svájci Kereskedelmi és Iparegylet*, 1879-ben a *Svájci Kisiparos Egylet*, 1897-ben megalakult a *Svájci Parasztszövetség* és a *Paraszttitkárság*. E gazdasági szervezetek hamarosan nagy befolyásra tettek szert, megkerülhetetlenek voltak a vám- és kereskedelmi szerződések ügyében, s érdekeiket megfelelően tudták képviselni a politikában. Egységes parasztpárt azonban csak kantonális szinten, s ott is meglehetősen későn jött létre, inkább a szabadelvűekről való leválással (először 1918-ban a viszonylag nagy paraszti lakossággal rendelkező Bernben), ami csak 1937-re vezetett az egységes szövetségi szinten működő *Svájci Paraszt-, Iparos- és Polgári Párt* megalapításáig.

A kisebb politikai szerveződésekre tekintettel az 1890-es években néhány kantonban áttértek az arányos választási rendszerre, hogy e pártok is hozzájussanak az őket megillető politikai képviselthez. A szövetségi szinten is felmerülő választójogi reformot az 1900-ban és 1912-ben e kérdésben tartott népszavazások vetették el, így a többségi választójog továbbra is érvényben maradt, ami a liberálisok hatalmának megőrzését jelentette.

A gazdasági fejlődés együtt járt az életkörülmények javulásával is, így a 19. század utolsó negyedében Svájc lakossága dinamikusan növekedett (1860 és 1914 között 2,5 millióról majdnem 4 millióra nőtt), amely szociális átrendeződéshez, az urbanizáció erősödéséhez vezetett. Közben a mezőgazdaság aránya tovább csökkent, s válságán az elégtelen szövetségi vám- és támogatási politika sem segített. Erőteljesen növekedőben volt a második mellett a harmadik szektorban foglalkoztatottak aránya is. Így még inkább előtérbe került az exportorientált svájci minőségi termékek előállítás, vagyis az állattartás, a gyümölcsstermesztés mellett leginkább a tejtermékek, illetve a csokoládé- és konzervgyártás. Az iparban, amely az óragyártást kivéve egyre inkább kilépett a háziipar keretei közül, s igazi *gyáriparra* fejlődött, a textilgyártás és a selyemkészítés további visszaszorulása figyelhető meg, miközben a svájci óra már az Európán kívüli piacok is meghódította. A svájci gépgyártás fejlődése az 1873-as bécsi viláigiállításán lelt először nemzetközi visszhangra. S e fejlődés folytatódhatott tovább a 20. században is, miután Svájc az első világháborúban semleges maradt, s e státusát minden hadakozó fél elismerte.